केदार न्यौपानेको 'चिरन्तन' कविता-सङ्ग्रहको विधापरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पसको स्नातकोत्तर तह (नेपाली विषय) दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार गरिएको ।

शोध-पत्र

प्रस्तावक

विष्णुप्रसाद लामिछाने

त्रि.वि.दर्ता नं ६–३–४०–२२८९–२००६

रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस

प्रदर्शनीमार्ग काठमाडौँ

२०७०

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस नेपाली विषयका छात्र विष्णुप्रसाद लामिछानेले स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्ष दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नु भएको **केदार न्यौपानेको चिरन्तन कवितासङ्ग्रहको विधापरक अध्ययन** शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । निजले परिश्रम र लगनशीलतापूर्वक गरेको यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु । यस शोधपत्रको मूल्याङ्कनका लागि रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति २०७०।१२।२१

तुलसीमान श्रेष्ठ
(सहप्राध्यापक)
स्नातकोत्तर तह (नेपाली विभाग)
रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस
प्रदर्शनी मार्ग, काठमाडौँ

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस

प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौँ

मितिः २०७०।१२।२१

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय, रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पसका छात्र विष्णुप्रसाद लामिछानेले त्रि.वि. स्नातकोत्तर तह (एम्.ए.) नेपाली विषयको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गर्नुभएको **केदार न्यौपानेको चिरन्तन कवितासङ्ग्रहको विधापरक अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

....	....	....
तुलसीमान श्रेष्ठ	प्राध्यापक डा.कृष्णप्रसाद दाहाल	भगवान चन्द्र ज्ञवाली
सहप्राध्यापक		
शोधनिर्देशक	बाह्य परीक्षक	विभागीय प्रमुख

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले आदरणीय गुरु तुलसीमान श्रेष्ठको निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । पारिवारिक कार्यव्यस्तता र अध्ययन अध्यापनमा हर्दम व्यस्त रहँदारहँदै पनि उहाँले मलाई शोधपत्र तयार पारुन्जेल अमूल्य समय दिई गर्नुभएको निर्देशनप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । सरले विभिन्न सुझाव, सल्लाह र मार्ग निर्देशन प्रदान गरी मेरो अध्ययन-लेखन प्रक्रियामा विशेष सहयोग प्रदान गर्नुभएकोमा निर्देशकज्यूप्रति कृतज्ञनाज्ञापन गर्दछु ।

यस शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा मलाई आवश्यक सामग्री र आफ्नो अमूल्य समय दिई सहयोग पुऱ्याउने शोधनायक कवि केदार न्यौपानेप्रति हृदयदेखि नै आभार प्रकट गर्दछु । त्यस्तै रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस स्नातकोत्तर तह नेपाली विभागका विभागीय प्रमुख **भगवान चन्द्र ज्ञवालीप्रति** पनि म कृतज्ञताज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने सिलसिलामा आफ्नो व्यस्त समयमा पनि आफ्ना महत्वपूर्ण कार्यलाई छोडेर विभिन्न पुस्तक र पत्रपत्रिकाका साथै सम्पूर्ण आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराएर अमूल्य सहयोग गर्नुभएकामा श्रद्धेय शोधनायक साहित्यकार कवि केदार न्यौपाने एवम् वहाँकी धर्मपत्नी सरिता न्यौपानेप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । शोधपत्र तयार गर्दा शैक्षिक सामग्रीका साथै कविताको सैद्धान्तिक पक्षका सन्दर्भमा उठेका विविध शङकाउपशङ्कामा यथेष्ठ निर्देशन दिई लेखन कार्यमा अमूल्य सहयोग गर्नुहुने नेपाल संस्कृत विश्वविद्यालयका उपप्राध्यापक श्री सीताराम खतिवडाज्यूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

आर्थिक र व्यवहारिक समस्यासँग सङ्घर्ष गर्दै मलाई यस अवस्थासम्म ल्याउन सहयोग गर्नुहुने आदरणीय परमपूज्य पिता बुद्धिराज लामिछाने तथा माता सुन्तलादेवीप्रति म आजीवन ऋणी छु । मेरो अध्ययनप्रति सदा चिन्तित रही शोधकार्यका लागि सहयोग गर्नुहुने पूजनीय दाजुहरू बासुदेव लामिछाने र डा.मधुसूदन लामिछाने साथै भाइ नारायण लामिछाने, ममतामयी धर्मपत्नी लक्ष्मी शर्मा तथा प्यारा छोराहरू प्रबुद्ध र प्रबोध लामिछानेप्रति पनि आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा म यस शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस स्नातकोत्तर तह नेपाली विभाग समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

....

शोधार्थी

विष्णुप्रसाद लामिछाने

रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस

प्रदर्शनी मार्ग, काठमाडौं

त्रि.वि. द.नं. ६-३-४०-२२८९-२००६

मिति: २०७०।१२।२१

संक्षिप्त शब्दसूची

अ.प्र.	= अप्रकाशित
आई.ए.	= इन्टरमिडियट अफ आर्टस
उ.मा.वि.	= उच्च माध्यमिक विद्यालय
ए.सं.	= एघारौँ संस्करण
एम.ए.	= मासटर अफ आर्टस
एस.एल.सी.	= स्कुल लिभिङ सर्टिफिकेट
क्र.स.	= क्रम सङ्ख्या
गा.वि.स.	= गाउँ विकास समिति
चौ.स.	= चौबिसौँ संस्करण
डा.	= डाक्टर
त्रि.वि.	= त्रिभूवन विश्वविद्यालय
दो.स.	= दोस्रो संस्करण
नं.	= नम्बर
पं.	= पण्डित
प्र.अ.	= प्रधानाध्यापक
पृ.	= पृष्ठ
प्रा.	= प्राचार्य/ प्राध्यापक
प्रा.डा.	= प्राध्यापक/ डाक्टर
प्रा.वि.	= प्राथमिक विद्यालय
वि.ए.	= व्याचलर अफ आर्टस
मा.वि.	= माध्यमिक विद्यालय
ल.पु.	= ललितपुर
वि.सं.	= विक्रम सम्वत्
स्व.	= स्वर्गीय
सं.	= संस्मरण
सहप्रा.डा.	= सहप्राध्यापक डाक्टर
सन्	= इस्वी सम्वत्

विषय सूची

अध्याय एक

शोधपरिचय

	पृष्ठ
	१-३
१.१ विषयपरिचय	१
१.२ समस्याकथन	२
१.३ शोधकार्यका उद्देश्यहरू	२
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५ शोधकार्यको औचित्य	३
१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन	३
१.७ सामग्री सङ्कलन विधि	३
१.८ शोधपत्रको रूपरेखा	३

अध्याय दुई

कविताको सैद्धान्तिक परिचय	४-२१
२ विषयप्रवेश	४
२.१ व्युत्पत्ति र अर्थ	४
२.२ कविताको परिभाषा	४
२.३ कविताका तत्त्व	७
२.३.१. संरचना	७
२.३.२. लय विधान	७
२.३.३. भाषाशैली	८
२.३.४. कथन पद्धति	८
२.३.५. केन्द्रीयकथ्य र भावविधान	९
२.३.६. विम्व विधान तथा अलङ्कार विधान	९
२.३.७. व्यञ्जना	१०

२.३.८. शीर्षक १०
२.४. कविताका विविधरुप १०
२.४.१. लघुतम रूप १२१
२.४.२ लघु रूप ११
२.४.३. मझौलो रूप ११
२.४.४. वृहत् रूप ११
२.५. नेपाली कविताको विकासक्रम ११
२.५.१. नेपाली कविताको प्राथमिक काल (वि.सं.१८२६देखि १९४०सम्म) १२
२.५.२. नेपाली कविताको माध्यमिक काल (वि.सं.१९४१देखि१९७४सम्म) १५
२.५.३. नेपाली कविताको आधुनिक काल (वि.सं.१९७४५ देखि आजसम्म) १६
२.६. निष्कर्ष २१

अध्याय तीन

साहित्यकार केदार न्यौपानेको जीवनी व्यक्तित्व कृतित्वको अध्ययन २२-४६
३.० परिचय २२
३.१ जन्म र जन्मस्थान २२
३.२ पुर्ख्यौली २२
३.३ बाल्यकाल २३
३.४. शिक्षा –दिक्षा २४
३.५. लेखन यात्रा तथा प्रेरणा र प्रभाव २४
३.६. दाम्पत्य जीवन र पारिवारिक स्थिति २५
३.७. आर्थिक अवस्था २५
३.८. पेसागत संलग्नता २६
३.९. रुचि र स्वभाव २७
३.१०. साहित्यिक लेखन २७
३.११ं जीवनदर्शन, विश्वास र मान्यता २८
३.१२. लेख आरम्भ २९

३.१३ प्रकाशित पुस्तकाकार कृति तथा गीति एल्बमहरूको सूची २९
३.१४. भ्रमण ३०
३.१५. मान–सम्मान तथा पुरस्कारहरू ३०
३.१६. जीवनका अविस्मरणीय क्षण ३०
३.१७. प्रशासनिक–सामाजिक सङ्घ संस्थाहरूमा संलग्नता ३१
३.१८. अन्तर्राष्ट्रिय/क्षेत्रीय तालिम कार्यशालाहरूमा सहभागिता ३१
३.१९. वैचारिक निष्ठा ३१
३.१.१. साहित्यकार केदार न्यौपानेको साहित्यिक व्यक्तित्व ३२
३.१.२. परिचय ३२
३.१.३. साहित्यकार केदार न्यौपानेको बाह्य व्यक्तित्व ३३
३.१.४. साहित्यकार केदार न्यौपानेको व्यक्तित्वका विविध आयामहरू ३३
३.१.४.(क) साहित्यिक व्यक्तित्व ३३
३.१.४.(ख) कवि व्यक्तित्व ३४
३.१.४.(ग) गीतकार व्यक्तित्व ३४
३.१.५. साहित्येतर व्यक्तित्व ३५
३.१.५.(क) आन्तरिक व्यक्तित्व ३५
३.१.५.(ख) सामाजिक व्यक्तित्व ३६
३.१.५.(ग) धार्मिक तथा सांस्कृतिक व्यक्तित्व ३७
३.१.५.(घ) राजनीतिक व्यक्तित्व ३७
३.१.५.(ङ) बहुभाषि व्यक्तित्व ३८
३.१.५.(च) जागिरे व्यक्तित्व ३८
३.१.५.(छ) प्रेरक वयक्तित्व ३८
३.१.५.(ज) सम्पादक व्यक्तित्व ३९
३.१.५.(झ) स्तम्भकार व्यक्तित्व ३९
३.२.१. साहित्यकार केदार न्यौपानेको कृतित्व अध्ययन ३९
३.२.२. साहित्यकार केदार न्यौपानेको लेखन यात्राको चरण विवभाजन ३९
३.२.३. चरण विभाजनको औचित्य र आधार ४२
३.३. चिरन्तन कविताको परिचय ४२

३.४.	सपना देख्नेहरूका लागि (कविता सङ्ग्रह, २०६४)को अध्ययन	४३
३.५.	हिउँको छायामुनि (गीीति सङ्ग्रह,२०६४)कविता सङ्ग्रहको अध्ययन	४३
३.६.	कवि केदार न्यौपानेको काव्यगत प्रवृत्तिहरू	४४
३.७.	निष्कर्ष	४५

अध्याय चार

चिरन्तन कविता सङ्ग्रहका कविताहरूको अध्ययन

४७ –७३

४.०	परिचय	४७
४.१	संरचना	४८
४.२	लय विधान	५०
४.३	भाषाशैली	५३
४.४	कथन पद्धति	५५
४.५	केन्द्रीयकथ्य वा भावविधान	५८
४.६	विम्व तथा अलङ्कार	६२
४.७	व्यञ्जना	६८
४.८	शीर्षक	७१
४.९	निष्कर्ष	७१
४.१०	चिरन्तन कविता सङ्ग्रहको मूल्याङ्कन	७२

अध्याय पाँच

उपसंहार	७४-७७

सन्दर्भ सामग्री	७८